

«ősztönét elkerüljed» — vajjon mit gondolnak az én kis tót testvéreim, akik az első osztály padjaiban tágranyilt szemekkel néznek könyvükbe? Pedig értelmetlen bámulásuk tart az egész olvasmányon keresztül.

Ami pedig a költeményeket illeti, mivel itt változtatásról nem lehet szó, kívánatos a vers után a prózai tartalom-elmondás. Nemzetiségi vidéken nem értik meg a Himnuszt, ha nem találják mellette a prózai átírást. Ne vegyünk fel olvasókönyvünkbe egyelőre olyan költeményeket, melynek szépsége iránt a kis gyermek nem lehet fogékony. Rege a csodaszarvasról, Keveháza, Salamon, Kőműves Kelemenné stb. első osztályos gyermekeknek nem valók. Épígy nagyon nehezek tartalmi magyarázat és átírás nélkül Tompa regéi is a II. osztályban. Gondolok az iskolai közös munkára és a tanár szerepére is, de ezeket a könnyítéseket szükségesnek tartom. A tananyagot kívül Függelékét is szeretnék látni a nemzetiségi vidékre szánt magyar olvasókönyvben. Egy kis útbaigazítást kellene adni a tanulónak könyvtára megalapítására. Rövidke elbeszéléssel kapcsolatban felsorolnám azokat a jó könyveket, amelyek az illető osztályos tanulónak valók, tekintettel a többi tárgyakra is. Oda tennem még az árakat is, hogy a fiúban felkeltsem a takarékosági vágyat egy-egy drágább könyv megszerzésére. (Magyar vidéken is jó volna!) Szeretném, ha a könyvben a deák nemcsak tankönyvet, hanem jóbarátot is látna és kedves emlékek fűznék magyar könyveihez a tót vagy oláh anyanyelvű tanulót.

Ez is egy részecke lenne abban a hatalmas láncban, mely összefogná a nemzetiségeket a magyarokkal.

(Jászapáti).

Mátrai Ferenc.

IRODALOM.

Georg Büttner: Im Banne des logischen Zwanges. Ethische Grundfragen in erkenntniskritischer Beleuchtung nebst einem pädagogischen und religionsphilosophischen Ausblick. Im Manuskript preisgekrönt von der Kant-Gesellschaft. Leipzig, 1914, E. Wunderlich, kötve 460 m. 8° VI + 216. 1.

Ez az erőteljes című munka a Kant által megalapított tiszta ismeretelméleti kritika ama «tiszta» és «optimisztikus» irányához tartozik, amely az összes filozófiai problémákat a logikai *kell* megváltoztathatatlan és áttörhetetlen törvényszerűségének szempontja alatt akarja megérteni és megoldani s e tiszta szempont és módszer alkalmazhatóságában és erejében teljes bizalommal, optimisztikusan hisz. Hiszi, hogy «a megismerés képes gondolatilag az összes viszonyokat — tapasztalatilag bármiként is lépjenek fel a tüneményekben — a ma-

guk belső harmoniájukban, tehát ellenmondás nélkül megérteni» (III. l.). A megismerés igazságának kriteriuma «a tiszta gondolkozásban gyökerező logikai kényszer» (VI. l.). Világosan látja azonban — amint a további fejtegetéseiből is kitűnik — hogy ez a «logikai kényszer» nem valamely biológiai, pszichologikus kategória, hanem tiszta transcendentalis principium.

Az író t hivatásából fakadó benső szükséglet vezette könyve megírásában. Tiszta praktikus érdek jutatta a könyvben fejtegetett filozófiai problémák területére. Az a praktikus érdek, amely az érzékeny és finom lelkiismeretű tanítót és nevelőt mélyen és bensőleg kell, hogy foglalkoztassa: a szellemi és fizikai, a szellemtudományi és természettudományi-technikai szempontok között ma fennálló diszharmonia. Nagy öntudatossággal ismeri fel a modern nevelésben ez ellentétből folyó nagy ellenmondásokat, amelyek a belső növekedést és jellemképződést ellentétes hatásaikkal akadályozzák és visszafojtják. A nevelés tele van ellenmondásokkal, mert a nevelés elmélete «az összes tudományos ellenmondások és ellenáramlatok gyűjtőmedencéje» (7. l.). Keresi tehát azt a magasabb szempontot, amely a nevelés elméletét s az ebből folyó gyakorlatot az ellentétektől és ellenmondásoktól megszabadítja. Az a szempont s e szemponton sarokálló tudomány pedig a *filozófia*. Innen nézve, a filozófiát és pedagógiát közös tudományos érdekeik szempontjából azonosítja (16).

Komoly, tudományos szemmel állapítja meg a pedagógiának azokat az alapkérdéseit, amelyek éppen a pedagógia ismeretkritikai megálapozására vannak hivatva s amely problémákkal szemben való állásfoglalás a tárgya könyvének. Érdemes ide iktatnunk problémáinak, mint a pedagógia alapproblémáinak beállítását:

1. A neveléelméletnek tudományosnak, tehát kritikainak kell lennie, azaz nem szabad semmiféle eredményt a bizalomra vagy az elhívésre alapítva (mint dogmát) elfogadnia, hanem minden tételét az ismeretkritika fegyvertárából vett tudományos kriteriumokkal kell megvizsgálnia. 2. A vallásos szükségleteket, mint pszichikai tényeket el kell ismernie; tehát azokat ignorálnia nem szabad, hanem abban a tárgykörben, amelynek viszonylataival foglalkozik, helyet kell nekik adnia. 3. Át kell hidalnia a fizikai és pszichikai, a természet- és szellemtudományok közti ellentétet, hogy így a pszichikait — a mechanikaitól megkülönböztető empirikus sajátosságait szem előtt tartva — a természet egészébe be tudja illeszteni.

Tiszta tudományos érdeklődéssel és módszerrel veti meg pedagógiai gondolkozásának ismeretkritikai és pszichológiai alapjait. A maga szubjektív célját, pedagógiai szándékait azonban egy pillanatra sem felejtí el. Ennek az intenciónak alapmotívuma: a szellemi

Határozottan állítja, hogy valamely inger feldolgozása után az a «személyes idea» más, mint amilyen azelőtt volt, mert új együttthatót vett föl s ez az eddigi tényezők hatását módosítja (186.). *Büttner* az álláspontját *filogenetikusnak* nevezi, mert szerinte a nevelésnek a filogenetikus alapot szilárdan adott tényezőnek kell tekintenie: lehet az újszülöttben adott «ideát» módosítania, de nem áll hatalmában mást tennie a helyébe, azaz lényegében átalakítania (188). E filogenetikus principium etikailag is érvényes, mert hiszen az embernek minden törekvése — ami az erkölcsi tartalmát illeti — a múltnak végtelenségéből nőtt ki (194). A nevelésben tehát az egyetemes, az objektív törvényszerűség valósul meg, amely az egyetlen ismeretkritikai, tehát filozófiai központi kategória (Oberbegriff). Ez szüntet meg minden elméleti kettősséget, ellenmondást, ellentétet s teszi lehetővé a nevelést.

Az egész rendszert ismeretelméleti értelemben *pedagógiai monizmusnak* nevezhetjük. Monizmusnak, amelynek semmiféle természettudományos monizmushoz nincs semmi köze. Monizmus, de logikai értelemben. Itt csak a logikai gerincét adtuk. Azonban az egész munka is inkább csak vázlat, csak a gerince a mögötte álló koncepciónak. Fejtegetései rapszodikus jellegűek, ami igen természetes is, hisz azt mondhatjuk, hogy a mai tudományos filozófia minden problémája előttünk áll e könyvben. Ez teszi itt-ott homályossá, bár alapvető gondolata mindenütt világos.

E könyv végső célja szerint pedagógiai. Ismeretkritikai alapozása szintén e célt szolgálja. A *nevelés pedig = alkotás*, a «tisztá éniség» (Schneller), a nemes személyiség megalkotása a nevelendőben. Mivel pedig értékek alkotásáról van szó, mondhatjuk, hogy a nevelés = értékelő magatartás. Tehát a nevelésről szóló tudomány az alkotásokról szóló tudományok, az értéktudományok közé tartozik. E könyvből azonban, bár etikai elvekre is épít, teljesen hiányzik ismeretkritikai alapvetésében az értékelméleti alapozás. Ez oly nagy hiánya, hogy azok a tiszta logikai elvek is, amelyekre épül, rengeteg sokat veszítenek gazdagságukból. Sok hiányossága ellenére is azonban ama ritka könyvek közé tartozik, amelyek alkalmasak a *tudományos pedagógia* filozófiai elmélyítésére.

(Kolozsvár.)

Tavaszy Sándor.

Albert von Berzeviczy, Humanismus und Weltkrieg. Wien u. Leipzig, 1915, C. Fromme 8° 19 l., 60 fillér.

Ez a bécsi «Verein der Freunde des hum. Gymnasiums» meghívására 1915 június 6-án tartott előadás németül a nevezett egye-